

autorovi podařilo úctyhodně osvětlit nejen kulturní příspěvek nadalpských pohanů k evropské civilizaci a její vnitřní heterogenitě, ale také některé aspekty duchovních kultur těchto národů, jimž specializovaní religionisté obvykle nevěnují mnoho pozornosti.

JAN REICHSTÄTER

Religio: Revue pro religionistiku

28/2, 2020, 215-218.

<https://doi.org/10.5817/Rel2020-2-6>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Zdeněk Vojtíšek (ed.), Islám a křesťanství: Sborník k poctě prof. Luboše Kropáčka,

Chomutov: Luboš Marek 2019,
223 s.

ISBN 978-80-87127-78-0.

Loňského roku oslavil vzácné životní jubileum doyen české orientalistiky, arabista, afrikanista, oblíbený profesor a odborník na islám s porozuměním pro víru muslimů, profesor Luboš Kropáček. U této příležitosti byl ve spolupráci vydavatelství Luboš Marek a Husitské teologické fakulty UK vydán recenzovaný titul *Islám a křesťanství*. Svými vědeckými pracemi mu v něm vzdávají hold jeho dřívější studenti a dnes již kolegové, kteří na základě mezioborové spolupráce rozvíjí témata dotýkající se především živých aspektů obou náboženství.

Jak je již z názvu samotné publikace zřejmé, nejedná se o sborník monotematický, který bývá úzce zaměřen na jedno konkrétní badatelské téma, rozebírané z mnoha různých perspektiv. Jeho tematický záběr je naopak široce rozeyven a interdisciplinární přístup umožňuje zahrnout celou řadu teoreticky cenných případových studií, repre-

zentujících hned několik oblastí vědeckého bádání (religionistika, politologie, sociální antropologie, historie a archeologie). Zmíněné pojetí sborníku a jeho jakási „neúplnost“ je však žádoucí; dokáže směřovat čtenáře k vhodnému pokládání otázek, které ze vzniklého meziprostoru vyvstávají, a tak i k vlastní tvůrčí vědecké činnosti.

Postkonferenční sborník, vycházející z konference „Islám a křesťanství“, konané v roce 2019 na půdě Husitské teologické fakulty UK, obsahuje kromě úvodní části celkem jedenáct dílčích textů odborníků napříč společenskovědními obory, kteří důkladně analyzují hned několik oblastí střetu či setkávání dvou odlišných světů islámu a křesťanství. V českém prostředí se jedná o další počín navazující na řadu odborných studií, které do debaty o křesťanství a islámu hodnotně vstupují (např. Luboš Kropáček, *Islám a Západ: Historická paměť a současná krize*, Praha: Vyšehrad 2002; Pavel Hošek, *Islám jako výzva pro křesťanství*, Praha: Návrat domů 2016; Ondřej Beránek – Bronislav Ostránský [eds.], *Stíny minaretů: Islám a muslimové jako předmět českých veřejných polemik*, Praha: Academia 2016), nicméně většina těchto prací se zaměřuje zejména na teologické rozborů prvků obou náboženství či s křesťanskou angažovaností interpretují, jak islám jako výrazný element našeho života posledních let nazírat a chápat. Hlubkových reflexí, ke kterým se řadí i studie recenzovaného sborníku, je však již znatelně méně, a navíc s celou řadou bodů se můžeme v české produkci blíže seznámit vůbec poprvé. Není to ale jen teoretický přínos, který lze na sborníku ocenit. Čtenáře jistě obohatí i uměření množství faktografického materiálu.

Úvodní část obsahuje tři proslavy, představující pozadí celé konference. V prvním z nich se v obecné rovině zamýšlí děkanka fakulty Kamila Veverková nad nazíráním evropské teologie na islámské podněty a zdůrazňuje potřebu hledání vhodných metod k umožnění mezináboženského dialogu, jemuž Luboš Kropáček svými vědeckými výstupy významně přispívá již několik desítek let. Další z projevů patří editorovi celé publikace Zdeňku Vojtíškovi, vedoucímu katedry religionistiky při téže fakultě. Velmi výstižně v něm poukazuje na několik klíčových životních momentů osla-

vence, které více či méně ovlivnily jeho životní směřování. Čtenář, pokud tak ještě neučinil, si jistě nenechá ujít četbu starší životopisné publikace *Po cestách kamenitých* (Praha: Vyšehrad 2013), která líčí mnohdy dobrodružné cesty českého vědce a z níž Zdeněk Vojtíšek ve svém projevu čerpal. Třetí proslav pochází od samotného Luboše Kropáčka, který si zvolil hovořit o atributu milosrdenství a zamýšlí se nad tím, proč a jakým způsobem by se s ním příslušníci obou náboženství měli naučit ztotožňovat.

Poněkud odlišný charakter v porovnání s ostatními příspěvky má svým dobovým zasazením první odborný text „Ten, který přichází v míru: Josef egyptský a egyptský Josef“ (s. 21-30) Jiřího Janáka, ředitele Českého egyptologického ústavu při FF UK, odhalující fascinující souvislosti mezi tradicí a kultem staroegyptského stavitele Džoserovy stupňovité pyramidy Imhotepa a biblického Josefa, známého i z pozdější koránské tradice. Ve své studii autor vychází především z publikace Dietricha Wildunga *Egyptian Saints: Deification in Pharaonic Egypt* (New York: New York University Press 1977), představující stěžejní dílo v egyptologickém bádání o polobožské postavě mudrce Imhotepa. Zejména pod vlivem badatelských výstupů tohoto vědce se autor pouští do rozsáhlé rekonstrukce vnímání Imhotepa od počátku Staré říše po éru helénismu a raného křesťanství a na základě českých archeologických a filologických výzkumů vedených v roce 2018 v egyptském Abúsíru poukazuje na celou řadu zajímavých souvislostí s pozdější josefovskou linií. Zajímavé je především sledování kontinuity staroegyptských představ na příkladu propojování Imhotepa s gnostickým Asklépiem a Hermem v řecko-římské době, které posunulo těžiště Imhotepovy specializace k věštebným technikám. Přestože podle autora mohou dosavadní výzkumy potvrzovat přímou návaznost imhotepovské tradice na postavu biblického Josefa (s. 26-27), jasnější opora pro takové tvrzení stále schází.

Pro mě osobně nejzajímavějším textem celého sborníku je historicko-lingvistický vhled do páté sůry Koránu Lukáše Noska pod názvem „Hovoří Korán v sůře *al-Má'ida* o eucharistii?“ (s. 31-56), ve kterém

podrobuje detailní analýze verše sto dvánáct až sto patnáct, obsahující události spojené s prosbou učedníků Ježíše o sesláni prostřeného stolu z nebe. Uvedený text představuje velice zdařilou ukázkou toho, jaké badatelské postupy lze využít při interpretaci textu Koránu a jakých zdrojů jeho komentátoři tradičně využívají. Během hledání odpovědi na otázku, zda je uvedenými verši skutečně míněna křesťanská eucharistie, jsou představovány různé interpretace zmíněné pasáže a autor reflektuje komentáře badatelů jak muslimské, tak nemuslimské provenience. Navrhuje vzít v potaz rovněž doposud málo probádanou hypotézu vlivu klasického etiopského jazyka *gəʿəz* na slovník Koránu (s. 54-55). Celý text, mimochodem teoreticky velmi dobře uchopený, je oživen hojným užitím koránské terminologie, která je pokaždé příkladně vysvětlována a komentována. Český čtenář tak může konečně detailněji nahlédnout do důležitého diskurzu koránské exegeze, který je zde prakticky předveden.

Ve třetím příspěvku „*Convivencia* jako přežívající mýtus španělské nacionální historiografie?“ (s. 57-70) religionista Tadeáš Vala zkoumá historickou oblast al-Andalus a tamní unikátní soužití příslušníků tří monoteistických náboženství, označované termínem *La Convivencia*. Autor již v počátku objasňuje problematičnost chápání zmíněného termínu a kromě zavedených teorií *reconquisty* coby znovusjednocení španělského národa představuje i jejich zřetelný protipól (s. 60-64). Zároveň ve své práci nabízí celou řadu odkazů na zajímavé politické a sociální faktory a zjišťuje, jakým způsobem tehdejší koexistenci mohly ovlivňovat. Textu neschází explicitní vyjádření vazeb mezi jednotlivými teoretickými tvrzeními a věcnými popisy, které dovolují i čtenáři méně obeznámenému s obdobím existence muslimského panství v al-Andalusu zhodnotit, nakolik jsou uváděná tvrzení relevantní.

Studie „Islámský univerzalizmus v mezinárodních vztazích“ (s. 71-84) Eduarda Gombára analyzuje otázku univerzalizmu coby jedné ze základních charakteristik islámu a sleduje jeho postupné promítání do širokého kontextu mezinárodních vztahů od počátku Muhammadova procvotí po současnost. Autor akcentuje zvláště klíčové

období střetu islámského světa s Evropou po porážce mamlúků Napoleonem Bonapartem v červenci 1798 a objasňuje rovněž okolnosti pokusů o nástup islámského fundamentalismu a islamismu na politickou scénu. Čtenář se prostřednictvím studie lépe orientuje i v různých odštěpených menšinových proudech, jejichž členové se obvykle považují za jediné správné interpretátory islámu (s. 81). A přestože bývají vědeckým tématem k diskuzi především mezi laickou veřejností či v médiích, jen zřídkakdy se setkáme s jejich přesnějším vymezením. Závěrem autor upozorňuje, že i za současné situace je zapotřebí pohlížet na islám v kontextu celého jeho vývoje, a nikoliv jen útržkovitě pod dojmem rozmachu radikálních proudů dvacátého a jednadvacátého století (s. 83-84).

V pořadí pátá kapitola politologa Marka Čejky (s. 85-96) „Křesťané a násilí v blízkovýchodních konfliktech“ mapuje nepříliš známý fenomén násilí páchaného menšinou blízkovýchodních křesťanů. Pozornost nejen badatelů a odborníků zabývajících se oblastí Blízkého východu se zvláště v posledních letech zaměřovala spíše na násilí ve smyslu zásadního taktického a strategického politického nástroje v boji takzvaného Islámského státu. Čejka si proto klade jiný cíl, a sice přehledně a stručně představit nejen tento, ale také dřívější konflikty z pozice křesťanské menšiny. Pečlivě a s jasnou strukturou analyzuje pozadí a příčiny křesťanské radikalizace, kterou obecně neshledává nábožensky motivovanou jako v případě radikálního islamismu (s. 87). Ačkoliv je podle autora historie křesťanství s násilím taktéž významně propojena, v této souvislosti a především v poslední době shledává křesťanskou identitu tmelem obranného odporu a násilí přisuzuje zejména defenzivní charakter.

Velice zajímavým jsem shledala rovněž příspěvek Lenky Phillipové „Národ islámu: Proroci a kazatelé černošského nacionalismu“ (s. 97-118), zachycující proměny náboženského učení tohoto hlavního zástupce afroamerického synkretismu sdružujícího muslimy černošského původu v USA. Autorka ve svém příspěvku otvírá otázky rasové nerovnosti a podrobně objasňuje dopad diskriminace Afroameričanů na šíření

černého nacionalismu a taktéž specifických podob učení Národa islámu. V této souvislosti naráží na DuBoisův termín „dvojitý vědomí“ (*double consciousness*), který představuje zkušenost amerického černocha hledícího na sebe také očima bělocha a přizpůsobujícího tomu své chování. Národ islámu tak Phillipová nelíčí čistě jen jako náboženské hnutí, ale zdůrazňuje jeho daleký přesah do problematiky sociální i politické.

Bezprostřední religionistickou relevancí má čtivá studie historika a religionisty Víta Machálka „Přístupy k islámu u křesťanských a sekulárních autorů“ (s. 119-136), analyzující vývoj rozmanitých interpretací islámu ze strany významných západních intelektuálů a diskutující, nakolik byl jejich přístup vysvětlující, či rozumějící. V této souvislosti klade Machálek důraz na objasnění konceptu tzv. vcitěného porozumění ve snaze hlouběji pochopit duchovní rozměry islámu a předkládá jakousi alternativu ke zjednodušenému a paušalizujícímu konceptu orientalismu z díla Edwarda Saida, který chápal orientalistické popisy světa islámu jako „vždy a především představy západní mysli, soubory reprezentací, jejichž logika a gramatika měly svůj zdroj v západní kultuře samé, a nikoliv v setkávání s lidmi a společnostmi Blízkého východu“ (s. 119). Autor ve svém výzkumu hojně odkazuje na vědecké texty Luboše Kropáčka o západních přístupech k islámu a na výsledky jeho vědeckého bádání v této oblasti.

Z religionistického hlediska je dále zajímavé pojednání arabisty a turkologa Gabriela Pirického nazvané „Etnický islam, kulturní partikularizmy a mýtické fakty na Slovensku a v Česku“ s podtitulem „Slovenskí a českí konvertiti na islam a ich pohľady na fúziu islamskej viery a miestnej kultúry“. Data pro svůj výzkum čerpal z vlastních rozhovorů s muslimskými konvertity a z dalších výpovědí zveřejněných v médiích či nepublikovaných diplomových pracích a na základě analýzy jejich názorů a postojů se zaměřil především na (ne)soulad náboženství a kultury ve spojení s procesem jejich konverze, který autor následně vkládá do specifického českého a slovenského kontextu. Předkládané závěry studie

jsou přínosné i proto, že se tomuto tématu doposud věnovalo jen málo prostoru.

Religionista Martin Klapetek ve svém příspěvku s názvem „Příklady z první generace mešit v Německu, Rakousku a Švýcarsku“ rozebírá charakteristické prvky islámské architektury a zároveň dynamiku proměny konkrétních islámských modlitebních prostorů a jejich blízkého okolí ve třech evropských zemích. Na studii je na první pohled zřejmé autorovo hluboké zaujetí a rovněž základ v dlouhodobém terénním výzkumu ve zmíněných oblastech. Zachycené údaje představují cenný zdroj informací nejen o vývoji konkrétních muslimských organizací, ale do určité míry také ukazují některé nuance ve vnímání islámu většinovými obyvateli těchto oblastí.

Sinoložka Lubica Ubochová se ve své práci „Křesťané a muslimové v cisařské Číně“ zabývá prvními křesťanskými a muslimskými misemi do země a analyzuje příčiny odlišných reakcí na ně ze strany místního obyvatelstva i vládnoucích dynastií. Příspěvek poukazuje na celou řadu zajímavých souvislostí mezi novými konvertity, způsoby jejich „naturalizace“ v zemi a oficiální politikou. Autorka se ptá na změny, ke kterým ve vztahu k novým konvertitům postupně docházelo, a faktory, které je způsobovaly. Vhodně poukazuje také na širší společenské souvislosti těchto změn a jejich další důsledky. Studie je zakončena rejstříkem užitých čínských výrazů včetně jejich přepisu čínskými znaky a vysvětlení, což přispívá ke komfortu čtenáře.

Poslední studií je reflexe Zory Hesové na téma „Věkovitá i křehká sousedství: Proměny soužití muslimů a křesťanů na Balkáně“. Nejenže se studie staví proti tvrzení především laické veřejnosti, že islám do Evropy nikdy nepatřil, ale rovněž představuje Balkánce jako autochtonní evropské muslimské obyvatelstvo, které má navíc dlouhodobou zkušenost se soužitím po boku křesťanů, a to v sekularizovaném státě. Islamoložka Zora Hesová si proto klade za cíl zmapovat nestálý a paradoxní charakter takového soužití a na základě studia úlohy náboženství a jeho organizace státní mocí analyzuje z mnoha pohledů zajímavou sym-

biózu zmíněného multikonfesního prostoru.

Závěrečný oddíl je značně nostalgický, neboť představuje obdivuhodný přehled vybrané bibliografie publikovaných odborných prací Luboše Kropáčka. Poslední stránky jsou pak věnovány jednotlivým autorům studií – anglickým resumé jejich textů a medailonkům každého z nich. Esteticky příjemně působí grafické zpracování knihy i její obal, na jehož zadní straně je jubilatova fotografie. Po stránce formální si publikace zaslouží pochvalu za pečlivou redakční práci editora, a to zejména v přepisech arabských a čínských pojmů do latinky. Ať již v závěru jednotlivých studií, či v rámci poznámkového aparátu jsou všechny texty opatřeny podrobnou bibliografií, která bude badatelům v daných oblastech jistě cennou oporou.

Závěrem je možné shrnout, že texty recenzovaného sborníku svými vhodně užitými metodami a přístupy, systematicky uspořádanými informacemi a vysokou odbornou úrovní přispějí k hlubšímu porozumění probíraných témat rozsáhlému spektru studentů i učitelů humanitních oborů. Doufám však, že se publikaci podaří proniknout i mimo okruh odborné veřejnosti. Jistě dokáže rozšířit obzory také účastníkům rozličných náboženských debat, které zvláště v posledních letech zažívají nebyvalý rozmach. Kladně hodnotím taktéž tendenci statí podněcovat k plodné diskuzi a dlužno dodat, že mnohých zajímavých podnětů se dostalo i autorce této recenze.

VÁCLAVA TLILI

Religio: Revue pro religionistiku

28/2, 2020, 218-221.

<https://doi.org/10.5817/Rel2020-2-7>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).